

*Yuldasheva X.A.
Andijon qishloq xo'jaligi va
agrotexnologiyalar instituti o'qituvchisi*

MEVA-SABZAVOT MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Annotatsiya. Maqolada so'nggi yillarda qishloq xo'jaligi sohasida va meva-sabzavot mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlashda xorijiy tajribalar, ilg'or texnika va texnologiyalarni joriy etishning ahamiyati tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar. Fermer xo'jaligi, meva-sabzavot, qishloq xo'jaligi, agrosanoat majmuasi, saqlash, qayta ishlash, yetishtirish.

*Yuldasheva H.A.
teacher
Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies*

THEORETICAL BASIS OF THE DEVELOPMENT OF FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTS PROCESSING SYSTEM

Annotation. The article examines the importance of the introduction of foreign experiences, advanced techniques and technologies in the field of agriculture and in the cultivation and processing of fruit and vegetable products in recent years.

Keywords: Farming, fruit and vegetable, agriculture, agro-industrial complex, storage, processing, cultivation.

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar barcha sohada bo'lgani kabi qishloq xo'jaligida ham jadal rivojlanib bormoqda. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari, shu jumladan, meva-sabzavot mahsulotlarini qayta ishlashni yo'lga qo'yish orqali ishlab chiqaruvchi (fermer xo'jaligi) uchun qo'shimcha barqaror daromad manbai yaratiladi. Mahsulotni qayta ishlash orqali unga qo'shimcha qiymat qo'shiladi, ya'ni mahsulotning qiymati ortib boradi. "O'zbekiston - 2030" strategiyasining 54-maqsadida Qishloq xo'jaligida hosildorlik va rentabellik darajasini keskin oshirish va buning natijasida qishloq xo'jaligi qayta ishlash tarmog'i ya'ni Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash ko'rsatkichining 25 foizdan yuqori bo'lishini ta'minlash yo'nalishi alohida e'tirof etilgan. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish miqdori ortib borgan sari ularni saqlash va qayta ishlash ham to'g'ri yo'lga qo'yilishi kerak, buning uchun yangi zamonaviy omborxonalar va qayta ishlash korxonalari bunyod etilishi, ularda fan-texnika yutuqlari va ilg'or texnologiyalarni tatbiq etish, xorijiy tajriba- yutuqlarni o'rganib, ishlab chiqarishga keng joriy etilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Taxlillar va natijalar. Qishloq xo'jaligida Agrosanoat majmuasining uchinchi sohasi mahsulotlarni qayta ishlash sanoati hisoblanadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari aholi tomonidan sof shaklda kamroq iste'mol qilinmoqda. Iste'molchi stoliga o'tayotganda, u sezilarli darajada qayta ishlanadi: muzlatilgan mahsulotlar, faqat mikroto'lqinli pechda isitishni talab qiladigan yarim tayyor mahsulotlar va boshqalarni iste'mol qilish ulushi o'sib bormoqda. Qishloq xo'jaligini qayta ishlash chiqindilari ham qayta ishlanadi va qishloq xo'jaligida (masalan, suyak uni yoki chorva ozuqasi sifatida) yoki iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida ishlatiladi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining katta qismi sanoat xom ashyosi sifatida ishlatiladi, shu jumladan paxta, zig'ir va boshqalar kabi an'anaviy mahsulotlar emas. So'nggi yillarda qishloq xo'jaligi xom ashyosidan noan'anaviy sohalarda, masalan, benzin va dizel yoqilg'isi o'rnini bosuvchi kolza yog'idan foydalanish bo'yicha ishlanmalar amalga oshirildi.

So'nggi yillarda qishloq xo'jaligi mahsulotlarni qayta ishlash orqali aholini oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondirishga harakat qilinmoqda. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashni 2 bosqichga bo'lishimiz mumkin.

1. Dastlabki qayta ishlash. 2. Chuqur qayta ishlash.

Dastlabki qayta ishlashga quritish kabi oddiy amaliyotlar kirsak, chuqur qayta ishlash mahsulotga bir necha bosqichlarda ishlov berish, ya'ni konsyervatsiya qilish, sharbat olish, qadoqlash kabi amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Qayta ishlashni yo'lga qo'yishni rejalashtirgan xo'jalik yoki tadbirkorlar, avvalo, o'z atrofida xomashyo bazasining yetarli bo'lishiga va mavjud xomashyo hajmidan kelib chiqqan holda xarid qilib, o'rnatiladigan qayta ishlash uskunasining quvvatini to'g'ri tanlanishiga e'tibor qaratishlari lozim bo'ladi. Yana bir asosiy jihat ishlab chiqarilgan mahsulot uchun bozor masalasidir. Ya'ni, ishlab chiqarilgan mahsulot tashqi bozorda sotiladimi (eksport), ichki bozorda sotiladimi, buni aniq rejalashtirish kerak. Agar ishlab chiqariladigan mahsulot eksport qilinadigan bo'lsa, sotib oluvchi davlatning standart talablariga to'liq javob berishi, shuningdek, mahsulot ham narx jihatdan, ham sifat jihatdan raqobatbardosh bo'lishi lozim. Bu omillar ichki bozorga mahsulot sotishda ham muhim omil hisoblanadi. Aks holda qayta ishlovchi faqat ombor uchun mahsulot ishlab chiqaradi va kutgan natijasiga erishmaydi. Bugungi kunda taxlillar shuni ko'rsatadiki, xorijiy mamlakatlar qishloq xo'jaligiga nazar solsak, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sohasida ham juda kichik korxonalar, ham transmilliy gigantlar faoliyat ko'rsatmoqda. Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida -12 da tarmoqning to'rt dan uch qismini 20 dan kam ishchisi bo'lgan korxonalar tashkil etadi, ular orasida mahalliy qishloq aholisini ish bilan ta'minlaydigan va mintaqada ishlab chiqarilgan mahsulotlarni birlamchi qayta ishlashni ta'minlaydigan ko'plab kooperativ korxonalar mavjud. Biroq, bugungi kunda dunyodagi oziq-ovqatning asosiy qismi yirik, yuqori texnologiyali korxonalarda ishlab chiqariladi. Shunday qilib, Buyuk Britaniya va Frantsiyada qayta ishlash sanoatining umumiy mahsulotidagi o'n ta yirik kompaniyaning ulushi qariyb 30

foizni, Germaniya va Ispaniyada 11 - 12 foizni tashkil etadi. Ayrim mahsulotlar (qahva, shakar, o'simlik moylari va boshqalar) bo'yicha eng yirik firmalarning umumiy ishlab chiqarish hajmidagi ulushi 70- 80% ga etadi.

Ispaniya qishloq xo'jaligiga e'tibor qaratsak, Ispaniyada uzumchilikka ixtisoslashgan oilaviy fermerlar faoliyat ko'ratadi. Ular mahsulot yetishtirish, saqlash, qayta ishlash jarayonlari bilan shug'ullanadilar va bu orqali agroturizmni ham rivojlanib borishiga o'z xissalarini qo'shadilar. Bizning ham mamlakatimizda qishloq xo'jaligi qayta ishlash sohasini rivojlantirish orqali keyingi soha va tarmoqlarga ta'sir ko'rsata olishimiz mumkin. Qishloq xo'jaligida yirik majmua Agrosanoat majmuasini 4 bo'g'ini rivojlantirib borish orqali biz nafaqat qishloq xo'jaligi balki qayta ishlash, yetkazib berish, xizmat ko'rsatish tarmoqlarini ham rivojlantira olamiz. Taxlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Hozirgi vaqtda qayta ishlash sanoatining holati ishlab chiqarishning pasayishi, texnik qoloqlik va asosiy fondlarni takror ishlab chiqarish uchun kapital qo'yilmalarning surunkali etishmasligi, qo'l mehnati xarajatlarining katta qismi (60% gacha) bilan tavsiflanadi. Asosiy sanoat va ishlab chiqarish fondlarining eskirishi umuman qayta ishlash sanoatida 40% dan ortiq, sanoatning ayrim tarmoqlarida (qand, moy va moy va boshqalar) 45-65% dan ancha yuqori.

Xulosa. Oziq-ovqat sanoatining iqtisodiy samaradorligini oshirishga qishloq xo'jaligi xom ashyosini kompleks qayta ishlash, ilg'or resurs tejoychi texnologiyalar va yangi texnikani joriy etish, avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish liniyalarini yaratish, ishlab chiqarishni kompleks ishlab chiqarish uchun mashina va mexanizmlarni joriy etish yordam beradi. yuklash-tushirish ishlarini mexanizatsiyalash, xomashyo yo'qotilishini kamaytirish va tayyor mahsulotlarni yaxshiroq saqlash, yirik korxonalarda marketing xizmatlarini yaratish. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning hozirgi bosqichida ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish, meva-sabzavotchilikni uzoq muddat barqaror rivojlanishini ta'minlab, tarmoq samaradorligini oshirish orqali oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni qondirish, uning xavfsizligini ta'minlash, eksport geografiyasini kengaytirish va xalqimizning turmush sharoitini oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hafizaxon Yuldasheva, Abdulaziz Mahmudov. Factors affecting the economic efficiency of a farm specializing in cotton growing development and innovations in science International scientific-online conference. P. 107-113 <https://doi.org/10.5281/zenodo.7781140>
2. Yuldasheva, H., & Jo'raboyev, M. (2023). RESPUBLIKAMIZDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI. Евразийский журнал технологий и инноваций, 1(4), 216–223. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejti/article/view/13441>
4. Yuldasheva, H.. (2022). Meva-sabzavotlarni saqlash, qayta ishlash jarayonida yo'qotishlarni oldini olish asosida qo'shilgan qiymatni ko'paytirish

уо‘llari. Евразийский журнал академических исследований, 2(13), 42–46. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/6847>

5. Yuldasheva Hafizaxon, & Xursanova Maftunaxon. (2023). The significance of developing fruit and vegetable cluster in our republic. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 1(1), 53-56. <https://inno-world.uz/index.php/ojamr/article/view/15> (Original work published 2023)

6. Yuldashev Hafizakhan, .. (2022). Peculiarities of Increasing the Added Value Based on the Improvement of Product Quality in Farms Specializing in Horticulture. *AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT*, 1(2), 251–257. Retrieved from <https://inter-publishing.com/index.php/AJSLD/article/view/782>

7. Nosirov Bahodirjon, Yuldasheva Hafizaxon. Optimizing Cost-Effectiveness in Fruit and Vegetable Agro-Clusters ISSN 2690-9626 (online), Published by “Global Research Network LLC” under Volume: 2 Issue: 10 in December-2021 <https://grnjournals.us/index.php/AJSHR> Copyright (c) 2021 Author (s). This is an open-access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution License (CC BY). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

11. Yuldasheva Hafizakhan. «THE IMPORTANCE OF ORGANIZING AN AGROCLUSTER IN FARMS SPECIALIZING IN HORTICULTURE» <https://7universum.com/ru/tech> 27.12. 2023